

REGISTERBLAD

Namn: Gurli Grönqvist och Lars Hjelm (revidering)

Datum: Oktober 1997. Reviderad 2004-04-07

Område av riksintresse för naturvård i Uppsala län

Området sammanfaller med område 2 i Stockholms län.

Områdesnummer: NRO 03 018

Områdesnamn: GRÄSÖ-SINGÖOMRÅDET

Kommun: Östhammar

Kartblad: 12I NO, 12J NV, 13I SO, 13J SV

Area: ca 75 000 ha

Naturgeografisk region: 25 Östersjökusten med skärgårdar a) Roslagens kustnära områden.

Kust/havsregion: VI – Ålands hav

Regionindelning för sjöar och vattendrag:

Agrara kulturlandskapsregioner:

Landskapsform: Slätt med relativ höjd lägre än 20 m. Skärgårdslandskap

Riksvärde

Odlingslandskap	Äng Naturbetesmark	Flora, fauna
Skärgårdslandskap	Öar, skär	Fauna, flora
Skog	Löv-barr-blandskog Lövskog Tallskog	
Myrkomplex	Topogent kärr Sumpskog Marin strandäng	
Sjö		Flora

Värdeomdöme:

Området ligger i norra delen av övergångszonen (Södra Kvarken - Ålands hav) till egentliga Östersjön, vilket innebär betydande ekologiska intressen med övergångsformer mellan brackvattenarter och helt marina arter. Förekommande salthaltsgradient återspeglas även i algzonering. Ett flertal marina växt- och djurarter har sin inre nordliga utbredningsgräns i området. Områdets relativa orördhet ger det betydelse som referensområde.

Områdets karaktär av relativt oexploaterat sammanhängande, grunt skärgårdsområde gör det till ett värdefullt referens- och typområde. Marinbiologiska undersökningar och hydrografiska mätningar bl a utgör värdefullt referensmaterial, inte minst för studier av storskaliga miljöförändringar i Bottenhavet och Ålandshav.

Som marint värde räknas även förekomsten av habitat (biotoper) för bl a siligrissla, tordmule, fiskgjuse, havsörn, säl och utter.

De fiskeribiologiska värdena i området utgörs av lek- och reproduktionsområden för många fiskarter, bl. a. flera av ekonomisk betydelse.

Området utgör en mycket variationsrik miljö delvis p. g. a. dess karaktär som övergångszon mellan två havsområden. Därtill omfattar området Gräsökusten med dess vikar och flador, den skyddade innerskärgården med dess fjordar och den exponerade ytterskärgården. Den stora diversiteten i miljöförhållandena ger stora möjligheter till mångsidiga ekologiska studier.

Gräsö utgör ett jord- och skogsbrukslandskap med byar, spridda gårdar, skogs- och våtmarker, åkrar, ängar, naturbetesmarker (inklusive skogsbetesmarker), trögärdesgårdar, hamlade träd och andra landskapselement väl bevarade i sitt historiska sammanhang. Ängar och naturbetesmarker innehåller art- och individrika växtsamhällen, och har en hävdgynnad flora med arter som bl. a. majviva, ängsnycklar, slätterblomma, smultronklöver, sumpgentiana, dvärgarun och kattfot.

Huvudkriterier:

- A Område med framstående exempel på landskapstyper och naturtyper
- B Väsentligen opåverkat område (öarna och vattenområdet)
- C Områden med sällsynta naturtyper, hotade eller sårbara biotoper och arter
- D Område med mycket rik flora och fauna
- E Områden av säregen och märklig beskaffenhet

Stödskriterier: Mångformighet, storlek, naturlighet, kontinuitet, raritet, betydelse för flora och fauna, representativitet, nyckelområde

Förutsättningar för bevarande: Vattnen inom Gräsö- Singöområdet är måttligt föroreningsbelastade. Området är idag relativt oexploaterat och bör så förbli. Förutsättningar för bevarande av värdena är fortsatt jordbruksdrift med åker- och ängsbruk, naturvårdsinriktad betesdrift, lövtäkt och skötsel av landskapselement. Restaurering av igenvuxna betesmarker, ängar och landskapselement är önskvärt. Områdets värden kan påverkas negativt om jordbruksdriften upphör eller genom tillförsel av näringsämnen och gifter i anslutning till landskapselement, ängar och på naturbetesmarker eller genom igenväxning, odling av skog eller energigrödor på jordbruksmark, täkt, dikning, användandet av området som recipient, bebyggelse eller annan form av exploatering.

Bevarande av våtmarkens värde kräver att områdets hydrologi skyddas mot dränering, vattenreglering, dämning och torvtäkt. Bevarande av värdefull skog kräver att avverkning av sumpskogar, skogar på öar och fastmarksholmar och i kantzoner bör undvikas.

Säkerställande: Delar av området ingår i Länsstyrelsens naturvårdprogram och ängs – och hagmarksinventering. Örskär och Gräsö gård är till stora delar naturreservat och Natura 2000-område. Andra delar är säl- eller fågelskyddsområden. Delar av området ingår i "Odlingslandskap i Uppsala län", i Naturvårdsverkets nationella bevarandeplan för odlingslandskapet och Naturvårdsverkets myrskyddsplan.

Prioriterades 1987 av Naturvårdsverket, HELCOM/EC- Nature.

Områdets huvuddrag: Området är beläget i den sydvästligaste delen av Bottenhavet i övergångszonen mellan Bottenhavet och egentliga Östersjön. Området omfattar de båda öarna samt den utanförliggande skärgården. Skärgården består av ett stort antal öar och skär, som närmast de stora huvudöarna bildar ögrupper i en sammanhängande skärgård ca 10 km ut i havet. På de flesta av öarna är stränderna på nord- och nordvästsidorna klippiga medan de på sydostsidorna är blockiga. Öarna kan generellt beskrivas som en fast kärna av berg med moränavlagringar och blockrika stränder på sydostsidorna. Klipporna är mestadels rundhällar. Klapperstensfält påträffas på några av öarna. Öarna och skären är låga och landskapet domineras av rundade konturer. Branta stränder saknas nästan helt. I öster (40 km ut) övergår arkipelagen i en omfattande "undervattensskärgård" med bränningar och mer eller mindre ytnära grund. Bottenarna i området består omväxlande av mjuk- och hårdbottnar. I de skyddade vikarna återfinns finsedimentbottnar

emedan finare fraktioner saknas i den mer exponerade ytterskärgården. I norra delarna finns flertalet sandbottnar.

Salthalten håller sig i ytvattnet mellan 5,5-6 % och i bottenvattnet ca 1-1,5 % högre. Uppvällning har noterats i områdets södra del vid Understen. Planktonförekomsterna i området överensstämmer i stor med Ålands hav i övrigt.

Algfloran utarmas från söder och norrut i Östersjön samtidigt som inslaget av sötvattensarter ökar. Skärgårdsområdet utgör nordgräns för vissa marina arter och en hel del sötvattensarter förekommer allmänt. Man kan säga att området även utgör ekologisk gräns mellan Bottenhavet och egentliga Östersjön. Inom området finns en zonerings från mer marina arter i SO till mera brackvattenarter i NV.

Bottenfaunan domineras av Östersjömusslan, i övrigt är evertebratfaunan artfattig. De grunda vattenområdena öster om Gräsö utgör reproduktions- och tillväxtområde för ekonomiskt viktiga fiskarter som ål, sik och strömming. Flera andra fiskarter finns i området varav flera anses ha sin nordgräns här. Skärgården har även i övrigt ett rikt djurliv och utgör potentiella utter- och gråsälområden. Skärgården har tidigare varit ett viktigt förekomstområde för dessa. Populationer av gölgroda finns också på spridda platser i områdets norra delar.

Landvegetationen är mångfacetterad, varierande med t ex exponering, substrat och höjd över havet. Moränen är rik på kalk och flera kalkkrävande arter återfinns. Den snabba landhöjningen (0,6 cm år) bidrar ofta till en tydlig vegetationszonering och erbjuder växtplatser åt t ex en extrem pionjärart som havtornet. De större öarna är i allmänhet barrskogsbevuxna med hållmarkstallskogar och granblandskogar. Skogstyperna är i regel örtrikare än sina motsvarigheter på fastlandet. Även inslaget av lövträd är större och på några öar dominerar lövskogen helt. Undervegetationen är rik och flera orkidéarter finns. Arkipelagen har karaktär av övergångstyp mellan den maritima lövskogsregionen i Stockholms skärgård och de barrdominerade kusterna norrut.

Många av öarna är kulturpåverkade (slätter, bete) medan andra uppvisar föga av kulturpåverkan och flera naturskogsartade bestånd finns. Det är ovisst i vilken utsträckning lövrikedomen i sig är kultur-betingad. I exponerade lägen förblir även större öar skoglösa om än inte trädlösa. På dessa öar finns maritima hedar och snårmarker.

Gräsö utgör ett jord- och skogsbrukslandskap med byar, spridda gårdar, skogs- och våtmarker, åkrar, ängar, naturbetesmarker (inklusive skogsbetesmarker), trögärsgårdar, hamlade träd och andra landskaps-element väl bevarade i sitt historiska sammanhang. Ängar och naturbetesmarker innehåller art- och individrika växtsamhällen, och har en hävdgynnad flora. I jordbrukslandskapet återfinns de högsta natur- och kulturmiljövärdena i anslutning till Söderboda, Västerbyn - Österbyn och Lönnholmen – Eriksdal - Sundsäng.

Kring Söderboda ligger öppna naturbetesmarker (objekt 82-006 i Länsstyrelsens ängs – och hagmarksinventering) och annan träd- och buskbärande hagmark med inslag av havsstrandäng (objekt 82-007). I det representativa och välbevarade jordbrukslandskapet finns trögärsgårdar, odlingsrösen, hölador, stengärsgårdar och tidigare hamlade askar och björkar.

Jordbruksmarkerna i anslutning till Västerbyn och Österbyn karakteriseras av små åkrar med väl bevarade former och öppna diken, trögärsgårdar, brukningsvägar, lador och små ytor med ängar. Ett flertal naturbetesmarker finns i anslutning till byarna (objekt 82-13 -- 19). Vanliga typer är havsstrand-äng, öppen hagmark och annan träd- och buskbärande hagmark.

Kring gårdarna Eriksdal, Lönnholmen och Sundsäng finns ett representativt och väl bevarat jordbrukslandskap med naturbetesmarker (objekt 82-024), åkermarker, trögärsgårdar och hamlade askar. Naturbetesmarkerna utgörs av havsstrandäng, blandlövhage, annan träd- och buskbärande hagmark och betad skog.

I naturbetesmarkerna förekommer växtsamhällen som domineras av stagg, ängshavre, fårsvingel, rödven, tuvåtäl, saltåg-rödsvingel, agnsäv-krypven, örtrika torr- och friskängar samt kalkfuktängar. Generellt för naturbetesmarkerna gäller att de innehåller art- och individrika växtsamhällen med hävdgynnade arter som älväxing, slätterblomma, smultronklöver, dvärgarun, sumpgentiana, majviva, kattfot, rosettjungfrulin, ormrot, brudsporre och ängsnycklar.

I området häckar alla typiska "skärgårdsfåglar". Ovanligare arter, bl a labb, skrântärna och havsörn finns också. Fågellivet kan betecknas som mycket artrikt.

På det inre av Örskär finns flera små topogena kärr, några av dem kalkpåverkade, som hyser en värdefull fauna (bl.a. gölgröda). Kärrens vegetation är rik. På ön finns också fattigare kärrtyper.

På centrala Gräsö finns en myrmosaik bestående av öppna och skogklädda kärr, mossar och sumpskog. Fastmarkerna i den utspridda mosaiken är på många ställen avverkade.

Anmärkningar: Inom området finns sälskyddsområden, fågelskyddsområden, naturreservat, landskaps-skyddsområde samt ett mindre urskogsobjekt. Området är upptaget på listan inom det internationella projektet AQUA. Potentiella föroreningskällor utgör sjöfarten genom Ålandshav varför katastrofplaner och saneringsutrustningsdepåer bör upprättas för området.

Objekt i Länsstyrelsens våtmarksinventering: 13I2I01(Örskär), 13I0J01 (Gräsö). Småmyrar på det inre av Örskär är upptagna i Naturvårdsverkets myrskydds-plan..

Referenser:

Länsstyrelsen, Uppsala län, 1987: Naturvårdsprogram för Uppsala län. 1. Medd. 2/1987.

Länsstyrelsen, 1986: Inventering av våtmarker i Uppsala län. Medd. 1/1986.

Naturvårdsverket, 1982: Inventering av urskogsartade skogsområden i Sverige. SNV PM 1508

Bergström, R., Hjelm, L. & Skarpe, C. 1970: Vegetationsbeskrivning över ett kustområde med intilliggande skärgård på nordöstra Gräsö. Växtbiol. Inst., Uppsala Universitet.

Länsstyrelsen i Uppsala län, 1977: Naturvårdsinventering av Uppsala län. Östhammars kommun, Östhammarsdelen. Medd. 2/1977

Länsstyrelsen i Uppsala län, 1983: Gräsö skärgård. Medd. 7/1983.

Waern, M. 1952: Rocky-shore Algae in the Öregrund Arcipelago. Acta Phytogeographica Suecica, vol XXX.

Länsstyrelsen i Uppsala län 1993: Ängs- och hagmarker i Uppsala län - Östhammar. Medd . 3/1993

Länsstyrelsen i Uppsala län, 1993: Odlingslandskap i Uppsala län. Medd. 4/1993

Naturvårdsverket 1996: Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet.

Naturvårdsverket, 1994. Myrskyddsplan för Sverige.

Jordbruksverket: Ängs – och betesmarksinventeringen 2002 - 2004